

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3714

KIBRIS'TA 1912 YILINDA YAŞANAN LİMASOL VE HAMİTKÖY OLAYLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE LIMASOL AND HAMİTKÖY EVENTS IN CYPRUS IN 1912

Devran AKBAYRAM*

Öz

Tarih boyunca gerek coğrafi konumu gerekse stratejik önemi sebebiyle büyük güçlerin egemenliği altına girmek, Kıbrıs Adası'nın kaderi haline gelmiştir. 1878 yılında dönemin başat gücü İngiltere'ye kiralanması bu sürecin bir devamıdır. Bu kiralanış Kıbrıslı Rumlar tarafından coşkuyla karşılanmış ve Enosis hedeflerine ulaşmak için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu durum Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında yaşanacak olaylara da zemin hazırlamıştır. Bu olaylardan biri 1912 yılında iki taraf arasında yaşanan Limasol ve Hamitköy olaylarıdır. Bu çalışmada öncelikle Kıbrıs'ta Osmanlı egemenliğinden, ardından adanın İngiltere'ye kiralanışından ve bu süreçte değişen dinamiklerden bahsedilmiştir. Bu değişen yapı, Kıbrıs'ta iki yerli aktör oluşmasına neden olmuştur. Bunlardan biri olan Kıbrıslı Rumlar ve kımadan usanmadan Enosis taleplerini dile getirilerinin yol açtığı sorunlar ile bu sorunların diğer aktör Kıbrıslı Türkler üzerinde etkilerine değinilmiştir. Nihayetinde Yunanlı provokatörlerin kışkırtmaları sonucu özellikle Limasol ve Hamitköy bölgeleri olmak üzere 1912 yılında yaşanan kanlı çatışmalar ve İngiliz sömürge yönetiminin bu duruma karşı sergilediği tutum göz önünde bulundurularak olaylar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Enosis, Kıbrıslı Türk, Kıbrıslı Rum

Abstract

To be dominated by great powers because of its geographic location and strategic position throughout history has become the fate of the island of Cyprus. The leasing of the island to the dominant force England in 1878, is a continuation of this process. This rental was enthusiastically welcomed by the Greek Cypriots and considered it an opportunity to achieve Enosis demands. Therefore, this situation prepared the ground for the events to be experienced between Turkish Cypriots and Greek Cypriots. One of these events was the events of Limassol and Hamitköy between two sides in 1912. Firstly, it mentioned the Ottoman sovereignty in Cyprus, the lease of the island to England and the changing dynamics in this process in this study. This changing structure has led to the formation of two local actors in Cyprus. The Greek Cypriots, who were one of them, and the problems caused by the vociferous voices of their Enosis requests, and the effects of these problems on the other actor Turkish Cypriots. Eventually, bloody conflicts in 1912 especially Limassol and Hamitköy regions were investigated because of the provocations of the Greek provocateurs. And also examined the attitude of the British colonial government against this situation.

Keywords: Cyprus, Enosis, Turkish Cypriot, Greek Cypriot

Giriş

Bir ülkenin coğrafi ve stratejik konumu, o ülkenin tarihini ve kaderini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs Adası 9251

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tez Programı Öğrencisi.

km² yüz ölçümüne sahiptir (KKTC Coğrafyası, 1994, 1). Fakat bu küçüklük, büyük olayların yaşanmasına engel değildir. Kıbrıs, büyük amaçların güdüldüğü bir *sıçrama tahtası* olarak kullanılmış, askeri, siyasi ve ekonomik avantajlarından dolayı her zaman elde tutulmak istenen bir stratejik konuma sahip olmuştur (Keser-Uğurtay, 2019, 55-56). Kıbrıs Adası, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'i, Süveyş Kanalı'nı, bu bölgeden geçen bütün deniz ve hava yollarını, Kızıl Deniz ile Pers Körfezinin tamamını kontrol edebilecek bir konuma sahiptir. Asya, Avrupa ve Afrika'ya hemen hemen eşit uzaklıkta olması açısından merkezi bir konuma sahiptir ve Girit ile birlikte deniz ticaretinin de kesiştiği bir hat üzerindedir. Ayrıca askeri öneminden dolayı Kıbrıs, *Batı medeniyetinin batmayan uçak gemisi* olarak da adlandırılmaktadır (Kızılyürek, 2011, 7).

Hal böyle olunca, büyük güçlerin egemenliği altına girmek Kıbrıs Adası'nın kaderi haline gelmiştir. Adanın 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi bu sürecin bir devamıdır (İnalçık, 2009, 46). Akdeniz ve çevresinde hâkimiyet kurmuş Osmanlı'nın bu durumun devamını getirmek ve Kıbrıs'a yerleşmiş korsanlardan kurtulup Akdeniz'deki güvenliğini sağlamak istemesi Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethetmesi için yeterli bir sebeptir (Çevikel, 2006, 87-88). 1570 yılında Lala Mustafa Paşa komutasında fethe başlanacak ve 1571 yılında fetih tamamlanacaktır (Gürsoy vd., 1964, 23-24). Ardından *Sürgün Hükümü* çıkarılarak, kısa bir süre içerisinde adaya yaklaşık 25 bin kişilik bir Osmanlı-Türk nüfus yerleştirilmiştir (Sönmezoglu, 1985, 308). Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel toplum yapısını şekillendiren *millet sistemi* Kıbrıs'ta da yerini almış ve günümüz Kıbrıslı Türklerinin adadaki varlığı başlamıştır. Yaklaşık 300 yıl sürecek olan Osmanlı yönetiminde ara sıra çıkan sorunlar dışında uzun süre düzen ve huzur sağlanmıştı. Fakat 17. yüzyıl ile birlikte Osmanlı'nın giderek güç kaybetmeye başlamasıyla ortaya çıkan sorunlar Kıbrıs'ta da hissedilecekti.

Osmanlı yönetimi boyunca Ortodoks Rum kilisesi dini vergileri toplama gibi çeşitli ayrıcalıklara sahipti (Savrun, 2017, 11). Bu dönemde de Avrupalı devletlerin baskısından kurtulmak için kiliseye ve Rum halka geniş ayrıcalıklar tanınmıştı. Bu ayrıcalıklar kilisenin ve Rumların giderek daha da zenginleşmesi ve güçlenmesi sonucunu doğurmuştu (Çevikel, 2006, 35). Bozulan siyasi, ekonomik ve toplumsal düzen zamanla Müslüman Türk ve gayrimüslim Rum halkların arasının açılmasına da neden olacaktı. Osmanlı İmparatorluk yapısının geleneksel millet sistemi, değişen şartlara göre şekillenecek ve Kıbrıs'ta hem 1912 olaylarının hem de günümüze kadar gelecek olan iki toplumlu Kıbrıs'ın ve Kıbrıs sorununun temelini oluşturacaktır.

1. 1912 Limasol ve Hamitköy Olaylarına Giden Sürecin Değerlendirilmesi

Osmanlı genelinde başlayan ayrılıkçı hareketler, Kıbrıs'ta da etkili olmaya başlamış ve Kıbrıslı Türkler için birçok olumsuzluğu beraberinde getirecek bir sürece girilmişti. Adada çeşitli ayrıcalıklardan dolayı Ortodoks kilisesinin etkinliği söz konusuydu. 1821 Mora isyanıyla eş zamanlı, kilise önderliğinde başlatılan isyanın, adadaki Osmanlı yönetimini sarsan en önemli isyan olduğunu söylemek mümkündür. 1833 yılına gelindiğinde ise Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmış olmasına bağlı olarak Osmanlı yönetimi Ortodoks Rumlara, Yunan uyruğuna geçme hakkı tanımıştı (Gürel, 1984, 13-14). İşte tüm bu olaylar adada kendilerini Yunanistan ile özdeşleştiren bir Ortodoks Rum topluluğun yavaş yavaş oluşmasını sağlayacaktı. Bu olgu, tarihsel olarak Müslüman Osmanlı toplumunda Türklüğe ilişkin olarak belirginleşen benzer gelişmelerden daha önce ortaya çıkmıştır (Sönmezoglu, 1985, 310). Özellikle İngiltere'nin adaya gelişi bu durumu daha da tetikleyecektir.

1877-1878 yıllarında Osmanlı-Rus Savaşı ve ardından imzalanan Ayastefanos antlaşmasıyla Osmanlılar büyük topraklar kaybetmiştir. Bu İngiltere'yi tetikleyen bir durum olmuş ve anlaşmanın yumuşatılmasına karşılık Osmanlı'dan sömürgeleri için bir anahtar konumunda olan Kıbrıs'ı istemişti (Savrun, 2017, 8). Kıbrıs, stratejik konumundan dolayı İngiltere için her zaman önemli bir yer olmuştur. Bu dönemde, İngiltere adayı bir üs olarak kullanabilmek ve Süveyş Kanalı'nı korumak için, giderek zayıflayan Osmanlı Devleti'ne bir teklifte bulunacaktı. Teklif, Doğu'daki Türk vilayetlerinin Ruslara karşı korunması karşılığında, adanın İngiltere'ye kiralanmasıydı.

Osmanlı'nın giderek zayıflaması sonucunda İngiltere, Rusya'nın Akdeniz'e inmesine engel olabilmek ve Doğu Akdeniz ile Hindistan'ın güvenliği için Kıbrıs'ı yönetmenin en iyi yol olduğunu düşünüyordu. Kıbrıs 1878 tarihinde nihayet dönemin önemli güçlerinden biri olan İngiltere'ye kiralanmıştır (Gazioğlu, 1994, 363). Taraflar, 4 Haziran 1878 yılında savunma İttifak Konvansiyonu'nu, 1 Temmuz 1878 yılında da Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralanışını içeren Anglo Turkish Konvansiyonu'nu imzaladılar (Gözügüzelli, 2008, 33-34; Hill, 2016 254-258). Bu anlaşmayla birlikte Kıbrıs resmi olarak Osmanlı toprağı, fiili olarak İngiliz yönetiminde bulunuyordu. Bundan sonra ada, Osmanlı Devleti'nin ve İngiliz hükümetinin atadığı birer temsilci ile yönetilecekti. Ayrıca İngiltere yılda 92.800 sterlin ödemeyi kabul etmişti (Hill, 2016, 399).

İngilizler Kıbrıs'ın yönetimini devraldıklarında adanın manzarası şu şekildeydi: temsil yetkilerini elinde bulunduran, güçlü ve zengin bir Ortodoks Rum Kilisesi, giderek zenginleşip bir Rum burjuvazisi oluşturan çoğunluk Kıbrıslı Rumlar ve tarımla uğraşan Osmanlı Devleti'ne bağlı yönetici sınıf önderliğinde azınlık Kıbrıslı Türkler ile karşı karşıya kalmıştı (Gürel, 1984, 14). 1878 yılında adanın fiilen İngiltere'nin denetimine girmesinden sonra yönetimin başına krallık tarafından beş yıl süre için atanan bir yüksek komiser getirilmişti. Yüksek komiser hem ordunun başkomutanı hem de yüksek mahkemenin başkanı idi ve yetkileri oldukça genişti. 1880 yılında yüksek komiserliğin İngiltere Sömürgeler Bakanlığına bağlanmasıyla Kıbrıs, fiilen bir İngiliz sömürgesi haline getirilmişti (Hill, 2016, 352). Bu süreç, adadaki milliyetçilik akımının güçlendiği ve Rum Ortodoks kilisesi piskoposlarının destekleriyle Enosis'in Kıbrıs'ta yeşermeye başladığı bir dönem olmuştur.

Kıbrıslı Rumlar bu kiralınışı coşkuyla karşılamışlar ve Enosis hedeflerine ulaşmak için bu durumu bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir. Enosis, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını ifade eden kelimedir. İlk Megali İdea haritasının çizildiği 1791-1796 yıllarından beri gündemde olan bir konudur. Buna göre, 1453'de Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve Büyük İskender'in uzandığı İskenderiye'ye kadar olan topraklar alınarak, Bizans İmparatorluğu kurulacaktır. Bu imparatorluğun başkenti ise eski Bizans'ta olduğu gibi hala "Konstantinopolis" diye andıkları İstanbul olacaktır (İsmail, 2000, 5-13). Enosis giderek şiddetlenirken, buna paralel olarak Helen milliyetçiliği de Kıbrıslı Rumlar arasında yayılmaya başlıyordu. Helen Milliyetçiliği, kökenlerini Eski Yunan ve Bizans İmparatorluğuna dayandırılarak, Megali İdea düşüncesiyle de güçlendirilmektedir (Kızılyürek, 2011, 13). Kıbrıs'ta açılan Rum okullarında Yunanistan'dan gelen kitaplar okutuluyor, Megali İdea için Helen milliyetçiliği bilinci oluşturulmaya çalışılıyordu. Bu amaç doğrultusunda gazeteler çıkarıldı, posta ve ulaşım hizmetleri geliştirildi (Kızılyürek, 2011, 73-75).

Kıbrıslı Türkler açısından ise 1878 yılının var oluş mücadelesi ve varlıklarını kanıtlama sürecinin başladığı tarih olduğunu söylemek mümkündür. İngiltere her ne kadar başlarda iki topluluğu da hoş tutmaya çalışmış ve eşit davranacağını belirtmişse de, olaylar giderek şiddetleneceğinin işaretini göstermeye başlamıştı bile. Kiralınışın hemen ardından, 22 Temmuz 1878'de Yüksek komiser olarak atanan General Sir Garnet Wolseley'in adaya gelmesini fırsat bilen Kition Piskoposu Kyprianos, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi isteklerini dile getirerek, İngiltere'nin Kıbrıs'a yardım edeceğine ve *doğal olarak bağlı olduğu anavatan Yunanistan* ile birleşeceğine inandıklarını da ekleyecekti. Fakat bu talep ve bu dönemde yapılan diğer talepler de dahil olmak üzere, İngiliz yüksek komiseri tarafından dikkate alınmamıştı (Hill, 2016, 248).

Sonraki yıllarda Kıbrıslı Rumlar, Enosis taleplerini sürdürmüşler ve sömürge yönetimi bu talebi her defasında reddetmiştir. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin de rızalarının alınması gerektiğini belirtmiştir. İngiliz sömürge yönetiminin yaşanabilecek olaylara karşı tedbir almak amaçlı toplantı, miting gibi kışkırtıcı faaliyetleri yasakladığını görüyoruz (Yellice, 2012, 16-17). Kıbrıslı Rum vekillerin ve başpiskoposun bu dönemlerde İngiltere'ye gönderilen tebrik mesajlarında veya herhangi bir amaçla gönderilen mesajlarda, mutlaka Enosis taleplerinin mektubun bir köşesine iştirilmiş olması da dikkat çekmektedir (Hill, 2016, 442). İlk etapta İngiliz sömürge idaresine karşı sürdürülürken Enosis mücadelesi, 1900'lü yıllardan itibaren adada var oldukları bir türlü kabul edilemeyen veya azınlık oldukları için ötelenen Kıbrıslı Türklerle karşı da sürdürülmeye başlamıştır. Dolayısıyla başta Türk yöneticiler olmak üzere halkın da giderek tepkisini çeken bir durum söz konusudur. 20. yüzyıl başlarından itibaren, Kıbrıslı Türkler Enosis'e karşı mitingler düzenleyerek, verilen var oluş mücadelesinin yeni bir boyut kazanmasını sağlamışlardır. 21 Eylül 1911 günü yaklaşık 3000 Türk'ün Lefkoşa'da toplanıp bir protesto bildirisi yayınlaması da bu duruma bir örnek oluşturmaktadır (Hill, 2016, 442). Böylece sessiz kalınmayacağı hem İngiltere Hükümetine hem de Rumlara kanıtlanmıştır.

Osmanlı bu dönemde giderek güç kaybediyor ve imparatorlukta çözümler gerçekleşiyordu. İtalya'nın 1911'de Trablusgarp işgal etmiş ve bu durumu fırsat bilen Balkan devletlerinin de Osmanlılara savaş ilan etmişti. Balkan savaşıyla birlikte Ege adalarını işgal etmeye başlayan Yunanistan Girit'i ilhak ettiğini açıklamıştı. Çünkü Yunanistan'ın amacı, Yunanlıların yaşadığı bölgeleri kendi egemenliğine katmaktı. Girit'in Yunanistan'a bağlanmasıyla Enosis bir bölgede gerçekleştirilmiş oluyordu. Kıbrıslı Rumlar, sıranın kendilerine geldiğini düşünüyorlardı. Böylece faaliyetlerini giderek arttırmışlardı. 1911 ve 1912 yılları Kıbrıs'ta Enosis kampanyasının iyice şiddetlendiği, Enosisçilerin isteklerini anayasal değişiklikler üzerinde yoğunlaştırdığı yıllar olmuştur (Gürel, 1984, 48).

Yunanlı provokatörlerin Kıbrıs'ta yaşanan olaylarda büyük bir rol oynadığı ortadadır ve bu durum 20. yy başlarından itibaren artarak devam etmiştir. Hem bu kışkırtmalar hem de Ortodoks kilisesinin yoğun faaliyetleri, Kıbrıslı Rumlar arasında Enosis arzusunu her geçen gün daha da şiddetlenmesine neden oluyordu. Hatta Rum temsilciler tepki olarak İngiltere Hükümeti ile iş birliği yapamayacaklarını belirterek

meclisten istifa etmişlerdi (The Manchester Guardian, 19 Nisan 1912, 8). Ayrıca Kıbrıslı Türklerin çıkarlarına aykırı olacak bir takım anayasal değişiklikler yapılmasını önermekle kalmayıp, Kıbrıs'taki vergilerin sadece adanın ihtiyaçları için harcanmasını talep ederek Osmanlı'ya artık kira verilmemesi gerektiğini de vurguluyorlardı (The Times of India, 4 Haziran 1912, 6). Bu durum İngiltere'nin Kıbrıslı Rumlar tarafından, hedeflerine ulaşmak için sadece bir geçiş aşaması olarak görüldüğünün kanıtıdır. Dönemin Yüksek Komiseri Sir Hamilton Goold-Adams'ın Kıbrıslı Türklerin de rızası alınmalıdır şeklinde Enosis taleplerini reddetmesi ile sürecin yeni bir boyut kazandığını da söylemek mümkündür. Şöyle ki artık Kıbrıslı Rumlar, amaçlarına ulaşabilmek için, sadece İngiliz yönetimine değil, aynı zamanda Kıbrıslı Türklerle karşı da mücadeleye girişmişlerdi. Bu girişimler 1912 olayları olarak adlandırdığımız ilk kanlı saldırıların ve ilk toplumsal çatışmanın da habercisi olmuştur (İsmail, 1998, 19).

2. 1912 Limasol ve Hamitköy Olayları ve İlk Kanlı Çatışmalar

Olaylar, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ta yenilmesi üzerine Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklerle alay etmesiyle ve Enosis eylemlerini yoğunlaştırmasıyla başlamıştı. Bir başka sebep ise Enosis ile paralel bir şekilde gelişen Helen milliyetçiliğinin Kıbrıslı Rumlar arasında şiddetli bir şekilde yayılmış olmasıydı. Trablusgarp'taki savaş nedeniyle adada Kıbrıslı Rum ve Türkler arasında ciddi bir gerginlik yaşanmaya başlamış, beş-altı bin kişilik bir kalabalık, Enosis eylemleri yaparak Türk mahallelerini yağmalamış, ev, dükkân ve dini yerler tahrip edilmiştir (İsmail, 1998, 19). Çeşitli bölgelerde yaşanan olayların en önemlisi 27 Mayıs günü, bugün Limasol olarak anılan Leymosun'da yaşanacaktır. Diğer önemli olay ise 25 Haziran günü, bugün Hamitköy olarak anılan Lefkoşa bölgesindeki Mandrez'de yaşanmıştır. Bu olayların aktörünün ise Yunanlı provokatör Fadalanos olduğu belirtilmektedir (İsmail, 2000, 176). Fadalanos 1893 yılında lisede matematik dersleri vermek üzere adaya getirilmişti. Bu kıskırtmalarından dolayı da Nisan 1912'de adadan sürgün edilecekti. Kıbrıs'ta bulunduğu sürede sadece üç yıl öğretmenlik yapmış, diğer yıllarda ise gazetecilik yapmıştı. Fadalanos, İngiliz Yönetimi tarafından Yunanistan'a geri gönderilmek yerine İzmir'e sürülmüştü. Bunun da İzmir'deki olayları kıskırtması için olduğu düşünülmektedir (İsmail, 2000, 177).

Limasol olaylarından iki gün önce 25 Mayıs 1912 tarihinde Kıbrıs kadılığından Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir belgeye göre, Fadalanos Rumları dükkanlarını kapatıp mitinge hazır bulunmaları için ikna etmiştir. Ayrıca bir heyet toplanmış ve hükümetle artık temasta bulunmama kararı alınmıştır. Kıbrıslı Rumlar artık milli işlerini ruhani liderleri aracılığıyla göreceklidir. Ayrıca baskıcı idareden dolayı tüm Rum vekiller Kavanin Meclisi'ne istifalarını vererek İngiltere Hükümetini şiddetle protesto eden bir metin sunmuşlardı. Lefkoşalı Rum halk da dükkanlarını kapatıp meydana toplanmıştı ve bu protesto metni alkışlarla okunmuştu. Bu olayların, Fadalanos'un Kypriykos Filakos adlı gazetesinin 315 numaralı sayısında yayınladığı makalesinden dolayı yaşandığı belirtilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi BOA, A.MTZ.KB, 3:123).

Protestolar, olayların giderek kızışacağına habercisi olmuştur. Bu durumu sezinleyen İngiltere Hükümeti çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanlığı'ndan Kıbrıs Kadılığı'na gönderilen belgeye göre İngiltere, Paskalya günü Rumların, Müslüman mahallesinde gösteri yapmalarına izin vermemiş ve çeşitli önlemler almıştır. Bakanlık, İngiltere hükümetinin bu davranışından dolayı memnuniyetlerini bildirmektedir. Ayrıca Müslüman toplumunun rencide edilmeyeceği bildirilmiş; toplumun hukukuna ve dini hayatına dokunacak olaylara izin verilmeyeceği de ifade edilmiştir (BOA, A.MTZ.KB, 3:56).

"Kıbrıs Kadılığına - Hariciye Nezareti - Vilayât-ı Mümtâze ve Muhtâre Kalemî

Faziletli efendim

28 Mart 328(5 Nisan 1912) tarihli ve 49 numaralı tahrirati fazılanelerine cevabıdır. Paskalyaya rastlayan günde Rumların İslam mahallesinde nümayiş yapmalarına imkan bırakılmayacak surette hükümetçe alınan önlemlerden dolayı İngiltere Hariciye Nezaretine memnuniyetlerini bildirmekle beraber bundan sonra dahi İslam topluluğunun rencide edilmemelerinin bildirilmesi hakkında yapılan haber verme üzerine Londra elçiliğinden gelen cevapta adı geçen önlemlerin taraftarları yazılan sözü geçen hoşlanılan durumdan olup İslam toplumunun hukuk ve dini hayatlarına dokunacak olaya meydan verilmeyeceğinin hariciye nezareti müsteşarı tarafından ifade edildiğinin yazıldığı hariciye nezareti celilesinden bildirildiği beyanıyla şukkaî muhibbi terkîm olundu.

19 cemaziyelahir sene 330 / 23 Mayıs sene 328"

Anlaşılan alınan önlemler pek de etkili olmamıştır. Çünkü 1912 yılı sadece Limasol olaylarının değil, daha pek çok olayın yaşandığı bir yıl olmuştur. Sir George Hill, sadece Limasol'da yaşanan olaylardan bahsetmektedir. Bunun nedeni muhtemelen iki toplum arasındaki zıtlıkların ilk kez toplumsal çatışmaya dönüşmesi ve bir toplumsal çatışmanın sonucunda ölümlerin yaşanması olmuştur. Hill'e göre olayların seyri şu şekildedir: Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı'nın yenilmesi üzerine Kıbrıslı Rumların, Türklerle alay

etmesi sonucu 27 Mayıs 1912 tarihinde bir kargaşa yaşanmıştır. Kargaşayı bastırmak için Mısır'dan İngiliz askerleri çağırılmıştır. Fakat askerler gelene kadar, kayıtlara geçen bilgiler 5 ölü ve 134 yaralının olduğudur. Devonshire Taburuna bağlı bir müfreze 1 Haziran günü olaylara müdahale etmek için Kıbrıs'a gelse de, ihtiyaç kalmamış ve yaklaşık dört ay sonra Mısır'a geri gönderilmişti. 21 Eylül günü Medea Kruvazörü Limasol'a varmış ve Osmanlı ceza hukukuna göre 18 kişiyi tutuklayarak 9 aydan 15 yıla kadar hapis cezasına çarptırmıştı (Hill, 2016, 443). İngiltere'nin amacı adadaki polis kuvvetinin yeniden etkinleştirerek düzenin korunmasını sağlamaktı (The Scotsman, 31 Mayıs 1912, 5).

Sabahattin İsmail ise Limasol festivalinde yaşanan olayları Rumların Türklere saldırısı olarak yorumlamaktadır. Türk dükkanları yağmalanarak, evleri ateşe verilmiştir. Rumlar, festivalde taş, şişe ve çeşitli silahlarla saldırıya geçmişler ve İngiliz Kumandanı ile Yüzbaşı Mehmet Şevki Efendi olayları önlemek isterken darp edilmişlerdir. Ayrıca polislerin olayları engellemede yetersiz olduğunu ve ancak havaya silah açarak gözdağı verdiklerini, olayların ise iki saat devam ettiğini belirtmektedir (İsmail, 2000, 183-187).

Olaylardan sonra ölü ve yaralılar için Limasol-Baf milletvekili Mehmet Ziya Efendi ve önde gelen Türk liderler bir bağış kampanyası düzenlemişti. Kavanin Meclisi üyeleri ve Kadı Efendi de vali ile görüşerek saldırılar hakkında bilgi vermişler ve gerekli önlemlerin alınmasını istemişlerdir. 27 Mayıs 1912 tarihinde yayınlanan bildiri ile İngiliz Sömürge Yönetimi Limasol'da hemen sıkıyönetim ilan etmiş, geniş çaplı silah araması başlatmış ve Lefkoşa'nın Türk semtine 100 İngiliz askeri göndermiştir. Ayrıca valinin emriyle gönderilen İngiliz Askeri Birliği düzeni bozma ihtimaline karşı her toplantıyı dağıtabilecek, zor kullanabilecek ve hatta ateş açabileceklerdi. Kıbrıslı Türkler ise daha etkin önlemlerin alınması için 28 Mayıs 1912 tarihinde bir muhtıra yayınlamıştı. 31 Mayıs 1912 tarihinde yayınlanan başka bir bildiri de tüm toplantı ve gösteriler önceden kaymakama bildirilecek ve izin alınmadan yapılanlar gerekirse zor kullanarak dağıtılacaktı (İsmail, 2000, 196-199).

Alınan tedbirlere rağmen, 6 Haziran 1912 tarihinde Kıbrıs Kadılığında Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanlığına gönderilen belgede yazılanlar oldukça dikkat çekicidir. Lefkoşa'da bir Rum dükkanında üzerinde "1912 Kıbrıs İhtilali Türkleri yiyecek" yazılı bir bıçak görülmüştür. Bıçak bir Müslümanın eline geçmiştir. Kavanin Meclisi üyesi Mehmet Ziya Efendi bıçağın İngiliz Yönetimi'ne sunulması için ele geçirilmesini sağlamaya çalışmıştır (BOA, A.MTZ.KB, 2:121:1). Bu ifade belki de Enosis fikriyle yanıp tutuşan Kıbrıslı Rumların ne derece örgütlendiklerinin ve ne derece ileri gidebileceklerinin bir kanıtı ve göstergesidir.

İngiliz basınının yaşanan olaylardan önemsiz bir şekilde bahsettiğini ve olayları "dini kavgalar" olarak yorumladığını görüyoruz. Birkaç kişinin öldüğü ve yaralandığı, adanın tüm kasabalarında insanların gergin olduğu ve düzenin polis ve birlikler tarafından sağlandığı belirtilmiştir (The Manchester Guardian, 29 Mayıs 1912, 6). Ayrıca İngilizlerden zarar görenin olmadığı da dikkat çeken bilgiler arasındadır (The Scotsman, 29 Mayıs 1912, 7).

Olaylardan iki hafta sonra Limasol olayları sırasında öldürülen berber Kara Mustafa'nın katilleri İstilli, Mihaili Halya ve Viahö hakim karşısına çıkarılmıştı. Ayrıca Limasol olaylarını incelemek için 3 kişilik bir inceleme komisyonu Limasol komiserinin başkanlığında kurulmuştu. 27 Haziran 1912 tarihli Kıbrıs Kadılığında Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanlığına gönderilen belgeye göre; adada bulunan Müslümanları katletmek üzere ayaklanma çıkaran Rumlar, Müslümanları suçlamış ve onlara iftira atmışlardır.

"Ayaklanmaya cesaret edenler kimlerdir, zaptiyeler ve Müslümanlara silah kullanan ihtilalcilere karşı ateş etmeleri hakkında polis kumandanının zabıta kuvvetine emir vermiş olması bir zorunluluk mudur, ateş emri vermeden ihtilalin sönmesi mümkün değil miydi ve bu olayda polisin haberdar olmadığı cinayetler ve olayın iç yüzü nedir?" gibi soruların yanıtı için yerel komiser başkanlığında iki azadan oluşan bir komisyon oluşturuldu. Azalar Liva İdare Meclisi azasından Yorgancı Sami Efendi ve avukat İstavro'dur (BOA, A.MTZ.KB, 2:121:2). Ayrıca Limasol ayaklanmasından dolayı birkaç Müslüman da suçlu bulunmuştur. Bunların mahalli kaza mahkemesinden savunmalarını yapacak olan avukat Limasol'a gönderilmiştir (BOA, A.MTZ.KB, 2:121:4).

27 Haziran 1912 tarihli bir başka belgeye göre ise Kıbrıs'taki olayların aydınlatılabilmesi için bir soruşturma heyeti gönderilmesi istenmiştir. Sömürgeler İdaresi, bir heyet gönderilmesine kesinlikle gerek olmadığını belirtmiştir (BOA, A.MTZ.KB, 2:121:3). Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ta yaşanan sorunlara kayıtsız kalmayıp, Müslümanlara destek verdiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki, Bakanlar Kurulu müzakerelerine ait 30 Haziran 1912 tarihli tutanakta Müslüman toplum vekillerinin danışması ve gereken yardımlarda bulunmak üzere uzman bir kişinin adliye nezaretince çabucak seçilerek gönderileceği bildirilir. Bu kişiye ödemesi gereken ücretin hazine tarafından ödeneceği belirtilmiştir (BOA, MV, 0016).

Sürekli devam eden olaylarda Cami-i Şerife saldırılar, Baklavacı Abdulfaz'ın dükkanının yağmalanması, köylerine gitmekte olan Müslümanlara saldırılması şeklinde devam ediyordu. Saldırıları

Limasol ile sınırlı kalmamış Monağrol köyü, Perapedi köyü, Lefkoşa kazası, Lakadamyia ve İbsimlof köyü gibi Türklerin azınlıkta olduğu yerleşim yerlerinde de görülmüştü. (İsmail, 2000, 187-195) Hamitköy'de yaşanan ilk olay 24 Mayıs 1912 tarihinde gerçekleşmişti. 18-22 yaşlarında 49 Rum lise öğrencisi ve 2 öğretmen Hamitköy'e gelip boş tepelere Yunan bayrağı dikip Zito (Yaşa) çekmeye başlamış, 13 köylü, öğrencileri köyden dışarı çıkarmış ve köyden kaçan öğrenciler Lefkoşa'daki Rumları kışkırtarak binlerce Rum'un Hamitköy'e doğru harekete geçmesini sağlamışlardı. Lefkoşa'daki Rumların bir kısmı Sarayönü ve Başpiskoposluk meydanında toplanmış, Kıbrıslı Türkler de kahvelerinin önlerinde ve Sarayönü'nde toplanmaya başlamışlardı. Polis kumandanı İrfan Bey Kıbrıslı Türkleri sakinleştirmeye çalışmıştı. Bu arada Yüzbaşı Mustafa Şevki Efendi, 15 atlı ile köye giden Rumları durdurmaya çalışırken, 8-10 atlı polisi de köye göndermişti (İsmail, 2000, 178-179). Böylece olaylar çatışmaya dönüşmeden sonlandırılmıştı.

Aradan bir ay geçmeden 25 Haziran 1912 tarihinde Hamitköy'de ikinci kez olaylar yaşanmıştı (İsmail, 2000, 199-200). 27 Haziran 1912 tarihli Kıbrıs Kadılığından Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanlığına gönderilen belgeye göre; *"Haziran ayının son günü Hamitköy ahalisinden bir Müslüman çobanın Dikmen köyü Rum ahalisine ait tarlalarında hayvan otlatmaktayken üç Rum tarafından sövüldü ve taşlandı. Aralarında meydana gelen ağız kavgası sonucunda Hamitköylü Ali Bey ile Kara Hüseyin Ağa Rumlar tarafından şiddetli bir şekilde darp edildi ve yaralandı. Olayla ilgili soruşturma açıldı"* şeklinde bilgiler verilmiştir (BOA, A.MTZ.KB, 2:121:5). Olayların bir otlak kavgasından çıktığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Kavanin Meclisi üyesi Mehmet Şevket Bey, avukat Cemal Bey ve İmam Said Efendi köye gidip yaralılarla konuşurlar. Polisler köyde soruşturma yapıp gerekli önlemleri alırlar. Saldırganlardan Dikmenli İki Rum da Girne'de hakim önüne çıkarılmıştı (İsmail, 2000, 209-210).

Bu yılın sonunda artık Kıbrıslı Türkler de adanın Yunanistan'a devredilemeyeceğini İngiltere Hükümetine bildirmeye başladılar (Hill, 2016, 444). Türk büyükelçisi Tefvik Paşa, İngiliz Hükümeti ile görüşerek gerekli önlemlerin alınmasını istemişti. Ayrıca Kavanin Meclisi üyelerinden Lefkoşa-Girne milletvekili Bodamyalızade Mehmet Şevket Bey ve Limasol-Baf milletvekili Mehmet Ziya Efendi İngiliz yönetimine yeniden başvurarak Enosis'e karşı olduklarını bildirmişlerdi. İngiliz hükümeti, her defasında Enosis taleplerini reddediyor ve hatta İngiliz basını bu talepleri *"Yunanistan ile birlik için saçma bir ağlama"* olarak değerlendiriyordu (The Times of India, 12 Haziran 1912, 7).

Yeni meclis üyeleri için 21 Haziran 1912 tarihinde seçimlerin yapılacağı bildiriliyordu. İngiliz yönetiminin bu sert tavrı üzerine Limasol Rum halkı barış teklifinde bulunmuşlar; ancak Kıbrıslı Türkler Rumların samimi olmadıklarını belirterek, hem Rum basınının aşağılayıcı ve kışkırtıcı yazılarına son vermelerini hem de saldırganların yakalanmalarını talep etmişlerdi (İsmail, 2000, 208-209). Nitekim Eleftheria Gazetesinin 317. sayısı da bunu doğruluyordu. Gazete, Kıbrıslı Rumların yaşamları boyunca tek hedeflerinin Enosis olduğunu, İngiltere'nin Kıbrıs'ı işgaline de Kıbrıslı Rumlara yol göstereceği ve hedeflerine ulaştıracağı için İngiltere'nin sevinçle karşılandığını ve mevcut hükümete bu yüzden tahammül edildiğini yazıyordu (İsmail, 2000, 202).

Osmanlı Devleti ile yapılan yazışmalarda da bu duruma değinilmiştir. Patrik Gazetesinin 14 ve 27 Haziran sene 1912 tarih ve 245 numaralı sayısında ise kışkırtmalara ve ihtilal yaptırımına devam edecekleri yazılmıştır (BOA, A.MTZ.KB, 2:121:3). Vatan Gazetesinin 38 numaralı sayısı Rumların güvenliği bozmaya ve kışkırtmaya devam ettiklerini yazmıştır (BOA, A.MTZ.KB, 2:121:410). Temmuz 1912 tarihli Kıbrıs Kadılığı'ndan Fetva Eminliği'ne gönderilen belgeye göre;

"çeşitli tarihlerde adada Rum ihtilal komiteleri merkezde başpiskopos ve buna bağlı yerlerde piskoposların başkanlığı altında toplandığından bahsedilmektedir. Bunların söylediği zararlı sözler ve ifadeler adanın emniyetini ihlal etmiştir. Bu olaylar Limasol ayaklanmasıyla sonlanmıştır. Limasol metropoliti Malaryos'un yayımladığı bildirme 6 Haziran 1912 tarihli ve 90 numaralı dilekçe ile sunulmuştur. Malaryos Giritlidir ve Kudüs'te uzun süre bulunmuştur. Bir patrik meselesinden dolayı oradan kovulduğu rivayet edilmektedir. Din adamı değil bir Yunanlı olduğu ortaya çıkmıştır" şeklinde bilgiler verilmektedir (BOA, FE, 7/49/34/1). Bu da Kıbrıslı Rumların ve özellikle onları kışkırtan Yunanlı provokatörlerin vazgeçemediklerinin bir kanıtıdır.

Sonuç

Kıbrıs tarihinde 1912 olayları ölümle sonuçlanan ilk etnik çatışmalardır. Aslında bu yılda yaşanan olaylar, hem Osmanlı'nın hem de İngiltere'nin pek fazla önem vermediği olaylar gibi görünse de Kıbrıs'ta yaşayan iki yerli aktörün, birbirleriyle çatışmaları sonucunda ölümle tanıştığı olaylardır. Ayrıca bu çatışma ve ölüm olgusu ada insanının hayatında yer edinen bir sürecin başlangıcı olmuş ve giderek şiddetlenmiştir.

İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhakı ile başlayan ve ardından Taç Koloni ilan edişi ile 82 yıl devam eden süreçte, İngiltere diğer sömürgelerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da böl ve yönet politikasını uygulayacaktır. Bu politika İngiltere yönetiminden geçen her bölgede olduğu gibi günümüze kadar etkisini sürdürecektir bir

ikiliğe yol açmıştır. Sonrasında gelen 1955 EOKA terörünün başlaması, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti, 1963 Kanlı Noel olayları, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve tüm bu süreçte yaşanan çatışmaların ve Kıbrıslı Türklerin verdiği varoluş mücadelesinin zemini, 1912 yılında yaşanan ilk çatışmalarla oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, A.MTZ.KB, 3:123.
BOA, A.MTZ.KB, 3:56
BOA, A.MTZ.KB, 2:121:1
BOA, A.MTZ.KB, 2:121:2
BOA, A.MTZ.KB, 2:121:4
BOA, A.MTZ.KB, 2:121:3
BOA, MV, 0016
BOA, A.MTZ.KB, 2:121:5
BOA, A.MTZ.KB, 2:121:3)
BOA, A.MTZ.KB, 2:121:410
BOA, FE, 7/49/34/1

Sürelî Yayınlar

The Manchester Guardian.
The Scotsman.
The Scotsman.
The Times of India,

Araştırma Eserler

Çevikel, Nuri (2000). *Kıbrıs Eyaleti Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*. Mağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi.
Çevikel, Nuri, (2006). *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)*. İstanbul: 47 Numara Yayıncılık.
Gazioglu, Ahmet C. (1994). *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.
Gözügüzelli, Emete (2008). *Vurun Kalhe Kıbrıs'a*. İstanbul: Togan Yayıncılık.
Gürel, Şükrü Sina (1984). *Kıbrıs Tarihi I (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
Gürsoy Cevat- Halil İnalçık, Ercümen Kuran, H. Fikret Alasya (1964). *Kıbrıs ve Türkler, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü*. (Seri: III, Sayı: B2) Ankara.
Hill, George (2016). *Kıbrıs Tarihi, Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*. Çeviri: Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
İnalçık, Halil (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. Çeviri: Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
İsmail, Sabahattin (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
İsmail, Sabahattin (2000). *Kıbrıs Sorununun Kökleri İngiliz Yönetiminde Türk Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaaları*, Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
Keser, Ulvi- D. Uğur Uğurtay (2019). *Psikolojik Harp Bağlamında Kıbrıs'ta Stratejik Güç: Su*, İstanbul: Hiper Yayın.
Kıbrıs Coğrafyası, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Kızılyürek, Niyazi (2011). *Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler*, Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları.
Savrun, Ergenekon. *1571 Türk Yönetiminden, 1878-1925 İngiliz Taç Kolonisi' ne*.
file:///D:/1912%20olayları/ingiliz%20yönetimi/1571%20Türk%20Yönetiminden,%201878-1925%20İngiliz%20Taç%20Kolonisi'%20ne;.pdf (12/04/2018)
Sönmezoglu, Faruk (1985). *Tanzimat'tan Lozan'a Kıbrıs Sorunu. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi (c.2, ss.308-312)* İstanbul: İletişim Yayınları.
Yellice, Gürhan (2012). *1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri Ve İngiltere'nin Yaklaşımı. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (XII/24, ss.13-26.)*